

Становище

**от проф. д-р Валери Стоилов Стефанов,
СУ „Св. Климент Охридски“,
член на научно жури по конкурс за присъждане на
научната степен „доктор на науките“
на доц. д-р Бойко Пенчев Пенчев**

Дисертационният труд „Прогресисти и консерватори. Темпорални модели в българската литература от края на 40-те до 70-те години на ХХ в.“ е представен от доц. д-р Бойко Пенчев. Трудът е обсъден и насочен за защита от Катедрата по българска литература на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Доц. Бойко Пенчев е дългогодишен преподавател в Катедрата по българска литература на Софийския университет. Автор е на редица публикации с широк тематичен и проблемен обхват, на няколко книги.

Заседанието на катедрата е проведено при съблюдаване на всички административни изисквания, с активно участие на колегията.

„Прогресисти и консерватори. Темпорални модели в българската литература от края на 40-те до 70-те години на ХХ в.“ е изследване, което се стреми да осмисли важни проблемни аспекти от историята на българската литература.

Работата следва своята интерпретативна интрига в рамките на петнадесет обособени части. Три от тях са определени като „екскурси“ и имат ролята на отклонения-допълнения към хронологично разгръщаната се нишка на проблематиката. Първата и последната глава отварят и затварят концептуално работата.

Въвеждащата глава „Литературата между опита на миналото и интуициите за бъдещето“ ясно фиксира проблемната област и уточнява методологическите подстъпи към нея. Избраният хронологичен отрязък е важен по ред причини за спецификата и социалното битие на литературата. Тясно спрегната с идеологията, тя е подложена на всевъзможен натиск и нейните реакции създават ред напрежения, „възпаления“, проблематизации. Оттук и разбираемото признание, че изследването търси срещи на литературната наука със „знанието за обществото и човека“. Допълнителна аргументация за подобна среща е и самото „хетерономно“ литературно поле, сложно съчленено от естетически нормати-

визъм, публични жестове, системи за контрол, тематични доминации, стилови решения...

В работата се изследват модели на преживяване на времето в широкия диапазон между текстовата организация и идеологическата оркестрация. Социалистическият човек е заставен непрекъснато да се съизмерва с аршина на „голямото“ време, което е ясно идеологически разграфено и императивно оценностено. Този императивизъм изгражда пожелани личностни и колективни идентичности, които са усърдно разработвани. В същото време е отчетен фактът, че литературата е способна да действа като контраадаптивен фактор. Тоест да подкопава идеологическото визионерство, да размеква идеологическия монолит, да създава конфликтни зони по отношение разписанията за цел и смисъл.

Оглеждайки се за теоретични ориентири, работата се отказва от „тежки фигури“ като Хайдегер и Рикъор, позовава се на Фуко, за да спре своя избор на Михаил Бахтин и Райнхард Козелек.

Обхватът, евристичният потенциал и употребите на Бахтиновото понятие „хронотоп“ са внимателно проследени от автора. Въпреки неговата видима терминологична „мекота“ и непоследователността на употребите, то се оказва най-адекватно спрямо спецификата на поставената задача, на фокусираните в работата „проблематизации“.

Хронотопът е понятие, чрез което могат по добър начин да се правят както индивидуализирани, така и типологизирани описания на различни исторически срезове. Ако времето и пространството са „полета“, където охотно се подписват властта и идеологията, то хронотопът е оптика за наблюдение на тези валидиращи силата практики. Съществената полза е, че чрез него могат да се проследят както дисциплинарните техники, така и трансгресивните тактики. Не на последно място, редом с едрото понятие „хронотоп“ може да се оперира с минихронотопи, с „хронотопични мотиви“ като Пътят, Срещата, Събранието, Сватбата. В хода на изследването тези минихронотопи са последователно въведени и описани.

Към концептуалната плодотворност на хронотопа са привлечени и понятията на Козелек „пространство на опита“ и „хоризонт на очакването“. Работата определя своята цел именно като вглеждане в „историческата динамика“ с помощта на избраните концептуализации. Бъдещето, настоящето и миналото се намират в динамичната полоса на ситуа-

тивни оценностявания. Така например агресивно подцененото, сгрешено и отречено минало е способно да възкръсне и да се завърне като пожелан ориентир в една нова конюнктура. Както се и случва през 60-те и 70-те години.

Бидейки „поле на постоянни реконфигурации“, пространството на опита позволява да се проследят и опишат разместванията и отместванията като ефект от сложното сплитане на идеология и бит, на уморени конюнктури и трансгресивни жестове. Така основните работни концепти прогресизъм и консерватизъм се оказват приложени към конкретни трансформации, въввлечени в смяната на идеологическите доминации. Самата литература е схваната като огледало на изместванията, но и като активно средство, с което се пренарежда миналото и преосмисля бъдещето. Един прочит, който дава възможност да се разчетат и дълбинните промени в самосъзнанието.

Главите, проследяващи конкретиката на литературните процеси, са добра илюстрация за продуктивността на избрания подход. Ще маркираме само няколко неща. Авторът изследва едрите диспозитиви на идеологията, за да разкрие онези фактори, които налагат тяхната пренастройка, включително чрез претенциите към времето. Като пример бих посочил разсъжденията на социалистическия реализъм и за травматичните проблеми с „обективизирането на социалния капитал“ в социалистическа България. Бойко Пенчев се вглежда в речника на епохата, за да покаже как с думи се правят неща, в случая – идеологически удобни смислови конфигурации. Поредният добър пример е с употребата на понятието „обективизъм“ в речта на Пантелей Зарев, един от популярните герои на епохата.

Критиката е институция на наставничеството, на периодичните санкции и нейните словесни акробатики също са симптоматични за развитието на конюнктурите. Реконструиранияте „библиотеки“ на част от консерваторите (в стил Карло Гинзбург) дават представа не само за изневерите на паметта, но и за тактическите подходи на българските събратя на любопитния Менокио.

Доколкото литературата е пряко обвързана с постулатите на идеологията за различни области от живота – представите за минало и бъдеще, проблематичната частна собственост, миграцията, труда, смисъла... изследването е „принудено“ да въвежда широки контексти и да прове-

рява отново и отново ефективността на сглобката „идеология–литература“. Тематизации и проблематизации като битката с еснафството, консервативната революция, родовата митология, дионисиевското начало и пр. се вписват убедително в така замисления и внимателно изграден литературно-исторически сюжет.

Не на последно място следва да се отбележи широкият тематичен и жанров диапазон на привлечените текстове. Нищо, което е способно да проговори увлекателно за функционирането на хронотопите, да ни даде някаква представа за персонажите, обобщени като прогресисти и консерватори, не бива да бъде пренебрегнато. И то е на страниците на разглеждания труд.

Заключение

Трудът на доц. д-р Бойко Пенчев е мащабно замислено, концептуално богато и коректно направено научно изследване. То е сериозен и напълно достатъчен аргумент, за да се подкрепи аспирацията на доц. Пенчев да получи научната степен „доктор на науките“.

Гласувам положително за присъждане на научната степен „доктор на науките“ на доц. д-р Бойко Пенчев Пенчев.

10.03.2023 г.

София

Автор на становището:
проф. дфн Валери Стефанов